

Příbytky nemocných a nejchudších Venkovské chudobince na Pelhřimovsku a Jihlavsku v letech 1900 – 1938

JAROMÍR TAUSCH

Péče o chudé, staré a nemocné má v našich zemích dlouholetou tradici. V národních dějinách známe velké osobnosti, které prosluly svou charitativní činností. Za všechny jmenujme třeba kněžnu Ludmilu (zemř. r. 921), biskupa Vojtěcha Slavníkovce (zvláště v období, kdy vykonával funkci biskupa, tj. od r. 982), knížete Vladislava II. (zemř. r. 1174) nebo Anežku Přemyslovnu (1205–1282). Charitativní činnost vyvíjely také některé kláštery a církevní řády.¹

Řada větších měst, míst a panství zřizovala pro své staré nemohoucí chudé poddané tzv. špitály.² Za vlády Josefa II. vstupuje do systému chudinské péče ve větším rozsahu stát. Tak Direktiva z 16. 4. 1781 ukládá obcím zřizovat nalezince, porodnice, sirotčince, ubytovny pro choré a práce neschopné občany a v dodatku k zmíněnému nařízení z r. 1787 zakládat chudinské ústavy. Další rozvoj péče o staré a nemajetné lidi upravoval zákon o obecním zřízení (č. 18 z 5. 3. 1862). Obecní zřízení zavádělo do praxe instituci domovského práva, kterým byl upraven poměr individua k obci jako socio-kulturní jednotce. Obecní zřízení vytvořilo předpoklady pro hospodářskou samostatnost obcí.

Z hlediska strukturálního složení lokálních komunit rozlišovala zemská obecní zřízení dvě základní skupiny osob spojených s obcí hmotným svazkem. Patřili k nim občané (obecní údové, Gemeindeglieder) a přespolní (Auswärtige). Do kategorie občanů byli zahrnováni především *obecní příslušníci* (Gemeindeangehörigen), kteří měli v obci domovské právo. Domovské právo (Inkolat, Domicil), měl v obci každý občan státu. Průkaz o domovské příslušnosti (Heimatschein) byl důležitým dokladem občana. Domovská příslušnost, domovské právo zajišťovalo nerušený pobyt v obci a zakládalo za určitých okolností právo na chudinské zaopatření. Říšské zákony o domovském právu (Zákon domovský č. 105 ř.z. z 3. 12. 1863 a Domovský zákon č. 22 z 5. 12. 1896) doplňovaly ustanovení obecních řádů a dávaly možnost obcím, aby si samy určovaly okruh svých příslušníků. Osoby, které neměly v obci domovské právo a provinily

se proti společenskému soužití (dopustily se trestného činu, přestupku proti mravopopčetnosti nebo byly na obtíž veřejné dobročinnosti), mohly být z místa svého přechodného pobytu vystěhovány do domovské obce tzv. postrkem (doprovodem s policejní asistencí).

Mezi občany dále patřili *obecní společníci* (Gemeindegensossen). Obecní společníci měli k obci jistý reálný vztah, zpravidla hospodářský: vlastnili v obci nemovitost nebo zde provozovali živnost. Obecní společníci měli právo účasti na společenském životě obce a za určitých podmínek jim mohlo být přiznáno v obci domovské právo. Osoby, které nepatřily mezi obecní příslušníky a obecní společníky, tvořily kategorii přespolních. Přespolní se nemohli účastnit plnoprávně obecního života a jejich postavení mělo charakter provizoria.³

Předkládaná práce se soustřeďuje na chudobince jako jedno ze sociálních zařízení v rámci chudinské péče po přijetí domovského zákona, zejména pak v letech 1900 – 1938. Výzkum, jako základní metoda práce, byl proveden na okrese Pelhřimov a pro srovnání s moravskou částí Českomoravské vrchoviny v některých obcích sousedního jihlavského okresu.

Povinnost péče o chudé byla vložena na obce podle domovského práva.⁴ Pro obce na českomoravském pomezí znamenala realizace uvedených zákonů a nařízení náklady "navíc", což v době, kdy se nedostávalo finančních prostředků, přinášelo značné zatížení. Proto začaly obce k naplnění zákona využívat pro tyto případy stávajících zařízení – pastoušek,⁵ postavených z prostředků obce již v předcházejícím období,⁶ i když k jiným účelům. Přijetím zákona o domovském právu a chudinským zákonem začíná nová kapitola v historii chudobinců, poslední přestupní stanice života pro řadu lidí bez vlastní střechy nad hlavou.⁷

Chudinské péči věnovala odborná literatura jen dílčí pozornost.⁸ V beletrii se hovoří o pastouškách nebo chudobincích přece jen ve větší míře, především v popisech života v nich samotných.⁹

Zřizování chudobinců bylo doprovázeno úsporností a šetrností obecních prostředků. Proto se chudobince nacházely vždy na obecním pozemku. I další zjištění o jejich umístění v obci, kdy v polovině zkoumaných míst se nacházely uprostřed a ve druhé na okraji vsí, dokládá pravdivost o maximální hospodárnosti s obecními penězi věnovanými na jmenované stavby. V uvedené skutečnosti můžeme hledat jednu z odpovědí na otázku vzniku a umístění chudobinců. Přistupuje k tomu navíc poznání, že chudobince se vytvářejí, budují buď z objektů sloužících původně k jiným účelům (pastouška, pazderna, tírna, sušárna ap.) a situovaným s ohledem na původní poslání stavby, a nebo (s přihlédnutím ke specifickým situacím na katastru příslušné obce) "na zeleném drnu". Zde mohl být výběr stavebního místa ovlivněn faktory jako přístupnost nebo naopak odlehlost místa apod.¹⁰

Ve druhé polovině 19. století se začaly naplňovat zákony z let 1863 a 1868 a chudobinců přibývalo. V tomto období uvedlo do provozu chudobince 57 % obcí vzorku, v letech 1900 – 1914 celkem 21 % a v období 1919 – 1938 už jen 9 % (viz mapka). Některé z nich v pozdějších letech zanikly nebo změnily své využití.¹¹ Náklady na výstavbu chudobinců a jejich údržbu nesly obce.¹²

Sledované objekty se stavěly především z kamenného zdiva (60 % staveb), méně již ze smíšeného (kámen–cihla), a to ve 30 %, jen z cihel jsou postaveny tři

a dva jsou celodřevěné (původní ubytování obecních pasáků). Výběr stavebního materiálu odpovídá dobové stavební tradici a možnostem stavebníka.

Fasády (mimo dřevěných staveb) tvoří vápené, hladce omítnuté zdi. Štítová strana je většinou hladká a postrádá obvyklou římsu. Jako střešní krytiny, kterou nesly hambalkové krovy, je použito běžně dostupných materiálů, a to slaměných došků (u 15 % staveb), šindele a tašek z pálené hlíny (po 37,5 %), eternitu (u 2 %) a nezjištěno zůstává 8 %. V průběhu konce dvacátých a na začátku třicátých let docházelo v obcích k řadě požárů, při nichž vyhořelo i 6 objektů sledovaných průzkumem (např. v Petrovích, Kališti aj.). V té době docházelo k výměně krytiny chudobinců za ohnivzdornou. V polovině třicátých let mělo již 80 % budov na střeších tašky z pálené hlíny, 7 % eternit a také náhradní materiály jako starý plech, asfaltovou lepenku apod. (další do 100 % nezjištěno). V 17. a 18. století bylo postaveno 11 %, v první polovině 19. století 10,5 %, ve druhé 30 %, v letech do první světové války 12,5 % a za první republiky 7 % chudobinců.

Vesnické chudobince byly jednopodlažní objekty. Jen v některých větších místech (městysech a městech) stála vícepodlažní stavení (např. Nový Rychnov, Pelhřimov, Třešť, Horní Dubenky ad.). Sledované stavby představují převážně víceprostorová obydlí, kdy jedna rodina obývá jednu místnost. Výjimku jsme zaznamenali např. v Jiřicích, kde ve 30. letech bydleli chudí obdobně jako deputátníci v ratejnách na velkostatecích – v jedné místnosti žily dvě i více rodin bez generační příbuznosti. V městských a vrchnostenských chudobicích splývalo bydlení s bydlením v nájemních domech, kde se ze společné chodby vcházelo do jednotlivých obytných místností.

Jen velmi málo chudobinců představovalo jednoprostorové obydlí.¹³ Ve všech ostatních jsou zpravidla dvě místnosti se samostatnými vchody s půdorysným členěním: chodba, která tvoří osu stavení, ale v pozdější době chybí a je nahrazována síní, a obývací prostory. Za každým objektem, někdy na jeho boku, je menší dvorek.

Do budov se vstupovalo většinou chodbou (v 75 %), v menším počtu (15 %) přímo ze zápraží (zbylých 10 % nezjištěno, viz mapka). Z chodby (síně) se vcházelo do jednotlivých obytných místností a v řadě případů po schodech na půdu (kde se skladovalo seno ke krmení domácího zvířectva, pokud byl jeho chov obcí dovolen).¹⁴

Při stavbě chudobinců si obce počínaly velmi šetrně. Proto dveře, které otvíraly vstupní prostor chudobince, byly hladké (s obvyklými rozměry 80 či 90 x 180 cm). Podlahy síní tvořily cihly. Jen ve čtyřech místech (v nejstarších budovách) měly dusanou hlínu (4 %). Obytné místnosti měly hladce omítnuté bílené stěny s rovným stropem. Klenuté stropy se nacházely jen v místech, kde spolu s chudobincem měli ještě kovárnu, stáj apod. Dřevěné podlahy měly všechny obytné místnosti až na sedm staveb (tj. 8 %), kde byla dusaná hlína, v jedné tvořily podlahu cihly. Velikost místností se různila, ale rozměry se pohybovaly kolem 4,5 x 4 m (v patnácti objektech, tj. 30 %), v polovině míst byly trochu větší (asi o 1 m) a ve zbytku menší. Obytný prostor osvětlovala okna. Tři čtvrtiny místností měly jedno, 5 % dvě a 20 % tři okna. Velikost dvoukřídlých oken byla 60 x 80 nebo 70 x 100 cm, každé křídlo bylo dále rozděleno na tři, případně čtyři okenní tabulky.

Při výstavbě chudobinců počítaly obce i s vyřešením dalších potřeb v místě, a tak v Novém Rychnově našla spolu s chudobincem společnou střechu i obecní šatlava,

v Hněvkovicích a Útěchovicích obecní kovárna s bytem pro kováře, v Moravči stáj pro obecního býka, v Čáslavsku obecní váha apod.

Základním vybavením obytného prostoru bylo *t o p e n i š t ě*. Ve sledovaných domech v letech 1920 – 1939 stávala kachlová kamna nebo kamna z cihel či jejich vzájemná kombinace. V polovině třicátých let vystřídala stará kachlová kamna železná. Všechna topeniště byla umístěna v rohu místnosti nebo uprostřed stěny vedle dveří. V kamnech se topilo dřevem, které si chudí pořizovali sběrem v obecních lesích a nechávali si ho na dvorcích v kůlničkách (výjimku tvoří obec Mnich, která otop pro chudobinec zabezpečovala spolu s dopravou až na místo).

Do chudobinců si obyvatelé přinášeli vlastní *n á b y t e k*. Jen osamělým starým lidem, kteří měli statut obecních chudých,¹⁵ dávali občané vesnice stůl, židli či starou postel nebo lavici. Ojediněle se objevila i truhla.

Skříně na šaty, police na nádobí a misníky měly zejména mladší rodiny, které považovaly pobyt v chudobinci za přechodné řešení. Strávní almárky stály na chodbách (síních) a místy i v obytném prostoru (v tom případě se pak nacházely poblíže kamen). V rodinách, kde měly pravidelný příjem (např. na Humpolecku, manželé chodili pracovat do textilních továren), se na přelomu třicátých let objevily naproti dveřím ojediněle kredence (v 6 %, z toho na stěně vedle dveří v 90 %). Tento patrný vliv městské bytové kultury kontrastoval s chudobou, kdy většina rodin měla jen minimální vybavení.

V umístění stolů v obytných prostorech jsme zaznamenali tři varianty: v rohu místnosti, před oknem a uprostřed prostoru. V úvahu se bral pochopitelně počet osob v rodině (viz náčrty půdorysů budov s uvedením rozmístění nábytku).

Ú p r a v y obytného prostoru se omezily především na úpravy pro spaní, zejména v rodinách s dětmi. Informátor z Hříběcí uvádí: "*Postele měly dole zásuvky, které se na noc vytáhly a v nich spaly menší děti. Peřiny měli jen na postelích, děti se přikrývaly starými kabáty*". "Šuflata" měli také v Jiřicích. Ukládání slamníků pod postelí přes den se praktikovalo např. v Horních Dubenkách a Batelově. Ve Vojslavicích a v Rácově se spalo na pryčnách dole se slamníky. Palandy se používaly v Křešíně, Branišově, Kališti a Nové Vsi u Kamenice n. Lipou. Spalo se ale také jen na zemi na rozhozené slámě, jako např. v Třešti nebo v Dubovicích, kde měli na slámu nízkou ohradu. Všude na postelích spalo více osob. Staří lidé leželi na dekách, prostěradel používaly mladší rodiny, osamělé ženy apod.

Ú k l i d se konal podle dřívějších zvyklostí ubytovaných osob. Zametání chodby a místnosti se provádělo jednou za týden, drhnutí podlah měsíčně, u mladších rodin jednou za čtrnáct dnů, bílení místností jednou za rok, nejčastěji před Velikonocemi nebo před poutí. U rodin s dětmi, mladších manželských párů, některých vdov a především u těch, kteří se do chudobinců přestěhovali z městského prostředí, můžeme pozorovat častější a řekněme i pečlivější úklid. Opakem byla situace u starých lidí, kteří na pořádek příliš nedbali. Pak některá z mladších žen, případně i děvečka z vesnice, odkud nosili chudému jídlo, zaskočila do "pastoušky" udělat starému dědovi trochu pořádek. Někdy mu i vyprala, pokud "to prádlo ještě vydrželo". Prádlo praly ženy v neckách v síni (v zimě a za špatného počasí), jinak u rybníka či u potoka. Intervaly v praní se různily podle počtu dětí a osob a návyků, s nimiž lidé do chudobinců přišli.

V ý z d o b a světnic byla jednoduchá a stylově různorodá. Na hladce omítnutých zdech se objevovaly svatební fotografie, snímky vnuků, dětí, barvotisky vystřižené

z obrázkových časopisů a nade dveřmi "boží požehnání" z pouti. Mladší obyvatelé měli za okny tradiční muškáty. Záclonky zdobily okna jen ve spodních částech, a to většinou pouze tam, kde žily ženy. Někdy záclonky zastoupily barevné obtisky (do poloviny třicátých let). U starších osob, většinou u mužů, nebývala výzdoba žádná, někde trčel ve stěně jen hřebík jako věšák na šatstvo.

Obdobný byl počet obuvi. Dokazoval to pohled pod postele, kde se nacházely boty. Děti chodily do kostela, až když starší sourozenec přišel z bohoslužeb a mohly se přezout. Ve všichni den dotrhávali všichni staré oděvní součásti, které dostávali nebo vyžebřali. Dřeváky, staré boty převázané motouzem, v zimě "hluky"¹⁶ a roztrhané části oděvů byly charakteristickými znaky lidí z chudobinců. Oděv a jeho součásti včetně obuvi získávali jako milodary od vesnických občanů. V rodinách, kde měli přece jen pravidelnější příjem, případně dostali peněžní dar, nakupovali oděvní součásti u podomních obchodníků (tzv. hauzírníků nebo židů), prodávajících levné zboží.

Spodní prádlo sloužilo zároveň jako ložní oděv. Oděv měl konstantní složení: kalhoty, košile, kabát, v zimě ponožky, čepice a šála. Oděv žen byl ve srovnání s mužským četnější v počtu spodního prádla. K obměně jediného oděvu docházelo v největším počtu případů, až když se stávající nemohl dále opravit.

Výjimku tvořily rodiny s pravidelným příjmem, ale i zde dvoje šaty (pro sváteční a všední dny) znamenaly vrchol oděvní kultury.

V chudobincích se svítilo nejčastěji petrolejovými lampami (50 %), méně již svíčkami. V Horní Vsi, jak uvedl informátor, měli zavedenu elektřinu i do chudobince již od r. 1928 (ojedinělý případ, stejně jako další zjištění, kdy obecní úřad v Mysletíně připlácel lidem z chudobince na nákup petroleje).

Všechny objekty měly půdu, kde se skladovalo seno na zimu pro domácí zvířectvo. Žádná ze jmenovaných staveb nebyla podsklepena. V pěti místech (10 %) měli v blízkosti stavení lochy, z toho dva pod podlahou v obytné místnosti. Pro vodu chodili k obecním zdrojům vzdáleným od stavení 20 až 100 m¹⁷ (v polovině obcí). Jen pět objektů mělo vlastní studni za stavením.

Vesnické chudobince neměly pavlače. Hospodářské zázemí odpovídalo povolení obce o rozsahu chovu domácích zvířat. V místech, kde měli v chudobincích povoleno chovat domácí zvířata (v 60 % míst povoleno, ve 30 % zákaz), měli chlívky "přilepeny" ke zdi obytné části nebo se nacházely za hnojištěm na druhé straně dvorku. U všech objektů stál jeden, výjimečně dva suché záchody (Horní Cerekev, Jiřice, Nový Rychnov). Ve dvou místech nebyl záchod vůbec a užívalo se susedovo hnojiště, které se nacházelo před či za budovou na dvoře.

O přidělení místnosti (místa) v chudobinci rozhodovalo obecní zastupitelstvo na návrh obecní rady. Při této příležitosti se jednalo také o tom, zda obec bude příchozího i živit, poskytovat jídlo. Podle majetnosti hospodářů se stanovilo pořadí a počet jídel u toho kterého majitele usedlosti. Častěji chodili pro jídlo "pořadníci"¹⁸ sami do stavení, jen nemocným a neschopným pohybu nosily děvečky nebo děti jídlo do chudobince. Starosta obce vydal uvedenému "pořadní knížku", v níž hospodáři prováděli záznam o darované stravě. V Rácově se obec s hospodáři "vyrovnávala" (zpravidla pololetně), v ostatních místech ke kompenzaci nákladů nedocházelo.

Nejčastějším zdrojem obživy lidí z chudobinců se stala odměna za pomoc sedlákům při polních pracích, méně již za pomoc místním řemeslníkům.¹⁹ Jednalo se

o příležitostnou výpomoc podle potřeby, a to ve špičkových pracích. Každá práce se sjednávala "ke stravě" (ve dnech, kdy pracovali u sedláků, jedli většinou s čeládkou, ve 40 % míst), někde navíc ještě za naturálie (zvláště při sběru brambor). Pokud chudí nemohli pracovat a nechodili ani po pořadí, vařili si sami. V jídelníčku převažovaly brambory a polévky. Brambory získávali polním pychem, houby a lesní plodiny sběrem. Leckterá hospodyně ze středních hospodářství bez povinnosti k pořadníkům poslala milodar – kousek buchy nebo hrst škvarků – do chudobince na přilepšenou. Chléb v chudobinci, jak se shodují všichni informátoři, byl vzácností.

Ve zkoumaných sídlištích (mimo města, viz mapa) žilo v chudobincích v daných letech celkem 725 osob (z toho 120 úplných rodin). Situace se často měnila, zvláště v letech hospodářské krize, ale nejen v nich. Kronikářské záznamy dokládají, že např. v Jetřichovci žili v jedné místnosti tamního chudobince obecní chudý a jedna vdova se synem, aniž by byli v příbuzenském vztahu, obdobně tak 3 rodiny ve Zhořci, v Jiřicích 10 rodin v 6 místnostech, v Mnichu 4 rodiny ve 2 obytných prostorech, ve Velkém Rybníku 3 rodiny ve dvou místnostech. Navíc zde žili např. flašinetáři (např. v Čáslavsku, Petrovicích), hráč na citeru (ve Svěpravicích), lesní dělník (v Mladých Bříštích) a také trhovci prodávající na poutích svaté obrázky, růžence a podobné zboží.

V jiném postavení se nacházeli nájemníci, kteří platili obci nájem. V chudobinci mohli bydlet jen potud, pokud obec místnost nepotřebovala pro chudé (i když praxe ukázala, že nájemníci bydleli v chudobinci, dokud sami chtěli). Např. ve Starém Pelhřimově bydlel takto povozník, jenž obstarával dovoz mléka z nejbližších obcí do pelhřimovské mlékárny.

Chudí žijící v chudobincích neplatili žádný nájem. V ojedinělých případech, kde se volné prostory využívaly pro "obecné blaho" jako kovárna a byt pro kováře nebo nájemný byt, dostávala obec nájem. Ve většině míst neměli lidé z chudobinců k obci žádné povinnosti, až na jednu – chránit a udržovat obecní majetek, tj. chudobinec. Jako kompenzaci za poskytnuté přístřeší i jako projev dobré vůle prováděla zejména mládež obci jisté úsluhy (pasení dobytka apod.). Některé úkony však obec vyžadovala, přesněji dohodla se s někým z chudobince na jejich provádění.²⁰

Při srovnání forem způsobu života a kultury sociálních skupin vesnických společenství ve dvacátých a třicátých letech 20. století lze nalézt jistou podobnost u skupiny žijící v chudobincích a ostatními pauperizovanými skupinami.

Obdobné skupině deputátníků na velkostatech jsou některé dispozice spojené s obydlím (stavební materiál, síla obvodových zdí, vnitřní úprava prostorů, krovky i střešní krytina ap.). Také funkce obytného prostoru byla podobná. Vznik deputátnického obydlí (přizpůsobením chlévů či stájí) a chudobinců nese některé obdobné rysy. Typem bydlení se chudobinec podobá bytům deputátníků i domkářů.

Setkáváme se zde s typem domu jak komorového (např. v Částkovicích, Mladých Bříštích, Libkově Vodě aj.), tak i chlévního (např. v Jetřichovci, Zhořci aj.), převažuje jednotraktová zástavba. Pozdější přístavby hospodářských částí chudobinců vytvořily půdorys hákové formy dvora (viz Křelovice, Hřibčecí, Zhořec ad.).

Rozdílná byla úroveň a množství stravy v chudobincích. Poměrně velkou část (35 %) tvořili "pořadníci" (z toho asi 10 % nemocných či neschopných pohybu, jimž se strava donášela). Tato skupina byla odkázána na milost majetných hospodářů. Darované jídlo mělo rozsah od stravy domácí čeledě až ke zbytkům oběda předaným u dveří. Obecně

práceschopní muži si našli práci jako "drvaři" nebo dělali doma košťata, dřeváky, řezali a štípali dřevo apod.²³

Instituce chudobinců (v lidové mluvě pastoušek) plnila sociální funkci. Vznik a rozvoj výstavby chudobinců na Pelhřimovsku je spjat především s přijetím a realizací domovského zákona, jeho novely a zákonů o zaopatřování chudých.

Útulky pro staré a práce neschopné lidi na venkově jsou známé již od 17. století (např. Horní Ves, Útěchovice ad.). K největšímu početnímu rozmachu dochází ve druhé polovině minulého století, a to ve více než polovině zkoumaných míst, a téměř ve čtvrtině v prvních letech našeho století do první světové války.

V mnohých obcích využili ke zřízení chudobince stávajícího obydlí obecního pasáka, pastoušky, která tak po ukončení společné pastvy změnila svou funkci. V dalších místech vystavěli nové budovy, ať již uprostřed, či na okraji obce. Nejednou tím řešily i další potřeby vesnice jako obecní kovárnu s bytem pro kováře, stavbu obecní váhy, stáj pro obecního býka apod. Všechny chudobince stály na obecním pozemku a byly majetkem obce. Období vzniku zmíněných sociálních zařízení odpovídal použitý stavební materiál; dvě třetiny budov jsou z kamene, třetina ze smíšeného zdiva (kámen – cihla). Od počátku 30. let mají chudobince postupně nespalitelnou střešní krytinu (více tašky, méně eternit).

Se značnou sociální a další různorodostí lidí žijících v chudobincích zle srovnávat i obdobný způsob života. Jinak žili lidé, kteří mohli chodit do práce k velkým sedláckům, jinak ti, kteří bydleli v chudobinci v nájmu a chodili do práce do blízkých továren a většinou považovali současné bydlení za přechodné, odlišně pak ti, kteří již nemohli vykonávat ani výpomocné práce, a pak nemocní. Tomu odpovídala celková úroveň a způsob života, množství stravy, vybavení obytných místností, úklid, hygiena, oděvní kultura, kdy zde navíc přistupuje ještě rozdílnost mezi muži a ženami. V chudobincích našli azyl také žebráci, mnozí vydědenci městské společnosti, lidé, které potkalo životní neštěstí.

Vesnická společnost vzala lidi z chudobinců na vědomí a měla k nim rozdílný vztah. Aktivní pracovníky potřebovala jako pracovní výpomoc, nájemníky brala jako téměř "vlastní", ale jednou nohou stále na odchodu, jiní byli obci "na obtíž" a chudobinec byl pro ně poslední přestupní stanicí v jejich životě.

Sociální funkce chudobinců vystupovala do popředí po celé období jejich trvání. Mimo jiné je to patrné i z toho, že domovský zákon s dalšími novelami a zákony o zaopatřování chudých zůstávaly v platnosti od jejich přijetí až do období po r. 1945. Chudobince představovaly, i při řadě možných kritických připomínek na adresu obcí, přece jen zajištění starých, nemocných a práce neschopných obyvatel části vesnické společnosti ve vybraných místech Českomoravské vrchoviny.²⁴

POZNÁMKY

- 1 V II. – 14. století také kláštery obracely pozornost k sociálním otázkám, zvláště uvnitř početnějších aglomerací. Špitálnictví tvoří např. základní aktivitu žáků sv. Františka z Assisi, stejně tak řádu sv. Dominika ad. Z jednotlivých řádů uvádím zejména:
– zakladatelé špitálů, např. johanité – maltézští rytíři (uvedení u nás v roce 1056), němečtí rytíři (po roce 1200), křižovníci s červenou hvězdou (1237) – za vlády Karla IV. spravoval jmenovaný řád na

- 10 Jedním z nejstarších chudobinců (mimo města) je pravděpodobně chudobinec v Útěchovicích. Jeho vznik spadá do roku 1654. Bydlel zde v té době obecní slouha, pastýř a ponocný v jedné osobě. Skutečnost potvrzuje uvedené tvrzení, že z pastoušek se stala útočiště chudých v místě; dokazuje to stav i jinde, jako např. v Horní Vsi (1617), Starém Pelhřimově (1788), Pošné a Hříběcí (18. století) a dále v Hněvkovicích, Branišově, Částkovicích, Čáslavsku, Křešíně (všechny v 1. polovině 19. století), což představuje 19 % zkoumaných míst. Není bez zajímavosti, že ve jmenovaných obcích (s výjimkou Hříběcí a Křešína) se zmíněné stavby nacházely uprostřed vesnice.
- 11 S ohledem na skutečnost, že chudobince představovaly obecní majetek, se v nejednom místě po změně sociální situace po roce 1945 budovy adaptovaly na úřadovny obecní samosprávy, které nesou označení "obecní dům" (např. v Moravči, Horní Vsi aj.), nebo na byty (ve dvanácti obcích) či skladiště. V některých místech došlo i k demolicím (v letech 1945 – 1950 v devíti, 1951 – 1955 v sedmi, v dalším pětiletí ve čtyřech a po roce 1970 v pěti obcích).
- 12 Dokazuje to také jeden ze starých záznamů obce Dolní Bory na Velkomeziříčsku (okres Žďár nad Sázavou) z roku 1792, kde je v obecních účtech uvedena položka: "... k vobecním pastouškám za cihle 100 ks za 42 Kr..."; podobně v obci Vídeň v témže okrese (záznam z roku 1791): "... za šindel na pastoušky za 2 tisíce 9 zl..."; údaj z Mrákotína (okres Jihlava) z roku 1932 z Pokladní knihy chudinského fondu (SOKA Jihlava, fond Obecní úřad Mrákotín, inv. č. 42) uvádí: "... Za pokládání podlahy v chudobinci Karlu Drábovi zapláceno 132 Kč.". V Pamětní knize obce Kozlov (SOKA Jihlava, fond Obecní úřad Kozlov, inv. č. 13 – Pamětní kniha 1910 – 1957, fol. 27 – 28) se uvádí: "... Ve smyslu tohoto zákona (míní se domovský zákon, pozn. jt) musí obec zdejší každým rokem na podporách chudým mnoho vyplatiti a poněvadž ve zdejší obci chudiny přibývá a udělování podpor stále vzrůstá, pomýšleno na to, že by obci prospělo, kdyžby obecní dům pro chudé postaven byl, ve kterémž by nuzní, schudlí a k práci neschopní příslušníci byt – potažmo i celé zaopatření našli. Usnešeno tedy dům tento, jež ponese jméno "obecní chudobinec" postaviti. Vyhotoven teda náskres a rozpočet a přikročeno hned v roce 1905 ku stavbě obecního chudobince. Dům tento postaven nákladem 3.600 korun. Náklad tento byl vybaven 64 % obecní přirážkou, ke všem přímým daním. Chudobinec tento má 4 světnice, ze kterých jsou 3 k obývání chudým k dispozici a čtvrtá menší světnice slouží za nemocnici s číslem domovním 88..."
- 13 Tam, kde obec musela rozšířit stávající budovu o další obytný prostor, vzniklo jednoprostorové obydlí (jako např. v Sázavě, v Nové Vsi, Rynárci, kde se vstupovalo do obytného prostoru přímo ze zápraží).
- 14 Povolením či zákazem byl dán rozsah hospodářského zázemí chudobince. Kozy mohli chovat v 25 místech, králíky v 17, slepice ve 12, krávu v 1 a prase ve 2 místech. Pak zde přicházely v úvahu kombinace: samotnou kozu v 8, kozy a králíky také v 8, kozy a slepice ve 3, králíky a slepice v 6 místech. Chlívky byly často překryty jednou společnou střechou s dřevníky, případně kůlničkami. Různorodost je odrazem rozličných nařízení a zákazů obcí, kdy např. mohli chovat králíky, ale slepice již nikoliv apod.. Dokládá to nařízení obce Mrákotín, kde v letech 1900 – 1945 byl vydán zákaz chovu vůbec (podle zápisů obecního zastupitelstva byl často přestupován a postihován). Ve válečném období tolerovalo zastupitelstvo chov 2 kusů slepic a 3 králíků. Chov byl realizován v obytné místnosti u kamen a krmení se získávalo polním pychem.
- 15 Obecními chudými byli nazýváni lidé, kteří žili celý život v obci, např. sloužili u sedláků, nebyli schopni se zcela obživit vlastní prací a ve stáří odešli do chudobince. Mezi obecní chudé se počítali také tzv. "boží lidé" (neškodní nervově nemocní) a tělesně postižení, kteří se mohli pohybovat. Patřila sem však také např. vdova, jež se musela vystěhovat z města, když zemřel živitel rodiny. V chudobinci v Třešti např. žil mj. Jan Kerert, slepý žebrák, dále žebračka, jejíž jméno si ani nejstarší informátoři nepamatují, ale byla známa pod přezdívkou "Malina". V chudobinci v Kozlově v roce 1921 bydlely tři rodiny, celkem 7 lidí; byly to rodiny Marie Švengrové, porodní asistentky (2 osoby), Josefa Vetchého, místního chudého (2 osoby) a Antonína Matuly, dělníka na pile v Jihlavě (3 osoby). Údaje byly získány v Moravském zemském archivu v Brně, fond sčítací operáty, č. 32. Obecní chudí představovali celých 84 % pobývajících v chudobincích, tj. 630 osob, z toho 208 mužů, 167 žen a 255 dětí. Část obyvatel chudobinců (téměř 12 %) nemohla platit nájem z bytů ve městech, dále zde žili nezaměstnaní (5,5 %), kteří neměli kam hlavu složit. Z nich tvořily věkově mladší rodiny – 9 mužů, 9 žen a 21 dětí – skupinu, která považovala pobyt v chudobinci za přechodný do doby, než získají zaměstnání a tím i platební schopnost uhradit nájem. Početnější část (6,3 %) tvořili starší lidé – 11 mužů, 10 žen a 23 dětí – pracující jen příležitostně, dále pak ztroskotanci na burze, v obchodě, ti, kteří svůj majetek propili či prohráli v kartách, a jim podobní. Našli zde útulek i žebráci (2,7 %) – 4 muži, 3 ženy a 12 dětí, kteří nechtěli praco-

vi z Olešné, Vlastě Novákové z Bořetic, Marii Pahrové z Vyskytné, Josefu Paclíkovi z Branišova, Boh. Parkanovi z Hříběcí, L. Příbylovi z Kamena, J. Příhůnkovi z Částkovic, Antonínu Sekotovi z Jiřic, Marii Stárkové z Pelhřimova, Antonínu Svobodovi z Petrovic, Robertu Svobodovi z Nového Rychnova, Josefu Šimkovi z Kališť, Marii Šourkové z Mnichu, Marii Štekrové z Mezilesí, Oldřich Švábovi z Křelovic, Františku Švehlovi z Horní Vsi, Karlovi Tomšů z Pošné, Bedřichu Tošerovi z Mladých Bříšť, Boh. Tvrdé z Horní Cerekve, Boh. Zelenkovi z Hojovic a Věře Zelenkové z Hořepníka (z okresu Pelhřimov) a spolupracovníkům Bohuslavu Hladíkovi z Polné, Jar. Žohovi z Horních Dubenek, Augustinu Honsovi z Brtnice, Karlovi Kubů z Rácova, Janu Slavíčkovi z Bezděčína, Rudolfu Maškovi ze Švábova a Pavlu Policarovi z Batelova (z okresu Jihlava). Všem, kteří již svou životní kroniku dopsali a poděkování si nepřectou, těm na památku naší spolupráce.

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Chudobinec v Pelhřimově

Původní chudobinec vznikl z vojenského špitálu, zrušeného koncem 18. století. Měl dvě podlaží, v přízemí 4 a v poschodí 5 místností. Největší místnosti v obou podlažích se přepažily dřevěnou příčkou, a tak nejpočetnější rodiny měly po dvou místnostech. Kamenná budova krytá došky (od třicátých let pak eternitem) měla chodbu, z níž se vcházelo do obytných prostorů. Podlahy chodeb tvořily cihly, v místnostech byly podlahy dřevěné. V každém podlaží byla černá kuchyně, kterou v polovině dvacátých let zazdili a sloužila jako komín. Dva suché záchody se nacházely v mezipatře. Dvěřené schody spolu s chodbami se staly komunikačním centrem budovy. Pro vodu se chodilo k pumpě na ulici a po jejím zrušení jediný vodovod se umístil na spodní chodbě.

Chudobinec sloužil pro chudé rodiny s více dětmi (od tří do sedmi). V přízemí bydlely 4 rodiny, v patře 5 rodin. Každá rodina obývala jednu místnost. Stěny byly hladké, z vápenné omítky, vybělené. Celá dispozice domu se blížila činžovnímu městskému bydlení.

V první polovině dvacátých let, po návratu vojáků z války a odchodem rodin z původních naturálních bytů, stálo městské zastupitelstvo před otázkou výstavby dalších bytů. Otázku řešilo výstavbou laciných dělnických domků s účastí stavebníků a za finanční záruky města apod. (viz Jaromír TAUSCH, *Dělnické obydlí v Pelhřimově v prvních třech desetiletích našeho století*. In: *Z jihočeského národopisu, České Budějovice 1987*, s. 75 – 89).

Jedním z opatření se stalo rozhodnutí o výstavbě městského chudobince a nájemního domu v r. 1926. Jednalo se o rozlehlou stavbu na severozápadním okraji města, vzdálenou od centra asi 1 km. Průčelí nájemního domu je orientováno k městu. Protože v době jeho výstavby směřovalo druhé křídlo budovy (chudobinec) do polí a v okolí nebyla žádná jiná stavba, je ulice na plánech označena jako Bezejmenná. Objekt se stal základem pozdější křižovatky na Strachovské ulici.

Chudobinec navazoval v ostrém úhlu na jedno křídlo nájemního domu (viz náčrt). Blok z venkovního pohledu vytváří jeden celek, ale vnitřně je členěn dle sociální struktury obyvatel. Fasáda je členěná, opatřená tvrdou omítkou a dělená ve výši stropů prvního podlaží vodorovnou římsou. Valbová střecha je kryta pálenými taškami. Dva vstupy do samostatných částí objektu ústí do centrální osy půdorysu – chodby. Z ní se pak dostaneme do jednotlivých místností (s rozměry 5 x 4 m). Koupelnu, WC a jeden vodovodní kohoutek s litinovou výlevkou umístil stavitel Ant. Schreyer do každého patra zvlášť.

Obytné místnosti měly kachlová kamna vedle dveří a jedno okno naproti vstupu. Chudobinec, o němž jsme se zmínili dříve a který byl umístěn v centru města, poskytoval útočiště rodinám s větším počtem dětí, ale chudobinec ve Strachovské ulici se stal domovem osamělých osob (i když tato zásada se musela vícekrát porušit). V jedné místnosti tak žilo 3 – 6 i více lidí.

Za budovou se nacházel oplocený dvůr (16 x 20 m) s dřevníkem, situovaným v levém rohu. Zákaz chovu veškerého domácího zvířectva platil pro celý objekt, tedy jak pro chudobinec, tak i pro nájemní byty.

Úprava v bytech se týkala především přípravy obytného prostoru na spaní (a nelišila se od úprav popsanych v textu; každý tu však měl svoji postel). Úklid, hygienu a čistotu

společných prostorů, ale i obytných místností kontroloval správce domu (samostatného správce měl jak chudobinec, tak i nájemní dům, oba byli zaměstnanci města a měli v objektu služební byty). Správce domu mohl osobám v chudobinci zapůjčit postel, slavník ap. Život obyvatel chudobince přinášel problémy a správce musel nejednou řešit osobní rozepře jednotlivců.

Město Pelhřimov mělo ještě městský chobinec. Stavba byla dokončena v r. 1909. Chorobinec (čp. 101) měl dvě podlaží, suterén a půdu. Budova byla postavena z cihel, střešní krytinu tvořily tašky z pálené hlíny, okna byla dvoj a trojdílná. Podlahy na chodbách i v místnostech byly dřevěné, půda sloužila jako skladiště především kovových postelí. Na každém podlaží se nacházelo 10 místností. V suterénu byly pokojík pro služebnou, sklep na brambory, prádelna, kotelna a skladovací komora na odpadky. Chorobinec v Pelhřimově se svým zaměřením a posláním přibližoval pozdějším domovům důchodců.

Na činnost chorobince vzpomíná informátorka, jež tady byla zaměstnána v letech 1934 – 1939. "Chorobinec měl 8 zaměstnanců. Správce Vondra s manželkou a 6 pomocných sil. V chorobinci bydlelo přes 100 chovanců. Asi polovina mužů a polovina žen. Žili tam jen osamělí lidé. Do ústavu docházel týdně lékař, když bylo potřeba i častěji. Jednou týdně tam chodil i holič.

V místnostech bydlelo po 2, 3 ale i 8 chovancích. Každý měl kovovou postel, plechovou skříňku – jako v nemocnicích. Pak byl v místnosti stůl, židle, skříň. Nábytek byl ústavní.

Někteří chovanci také pracovali. Myli nádobí, škrábali brambory, pracovali na zahradě. Pěstovala se tam zelenina do kuchyně. Kuchyňskými zbytky se krmila prasata. Bylo jich šest. Jedno prase pak stačilo na 4 – 5 obědů. Ze zabitého prasete se dělal sulc, prejt. Jitrnice se nedělaly. Maso se naložilo do soli. Strava se vařila třikrát denně. Třikrát v týdnu byla uzenina, kdo jí nechtěl, vzal si bílou kávu a suchý chléb. Chleba byl každému jednotlivci přidělován dvakrát týdně. Každý dostal po čtvrt bochníku a s tím si hospodařil sám. Snídaně byly jednoduché, bílá káva a suchý chléb (káva se vařila z cikorny a nepatrně se přidalo pár zrněk kávy). Večeře byly jako snídaně a třikrát ta uzenina. Když se zabilo prase, býval k večeři sulc.

Topilo se ústředním topením, ale sporáky v kuchyni byly na dříví a uhlí. Ošacení a prádlo si chovanci přinesli svoje. Když ho roztrhali, dostali ústavní. Oděvy byly dvoudílné. Muži měli štruktové obleky, ženy sukni a bluzu, v zimě barchetovou a v létě plátěnou. Jednou týdně se museli všichni koupat a převlékat. Svítilo se elektřinou. Záchody byly splachovací na chodbách."

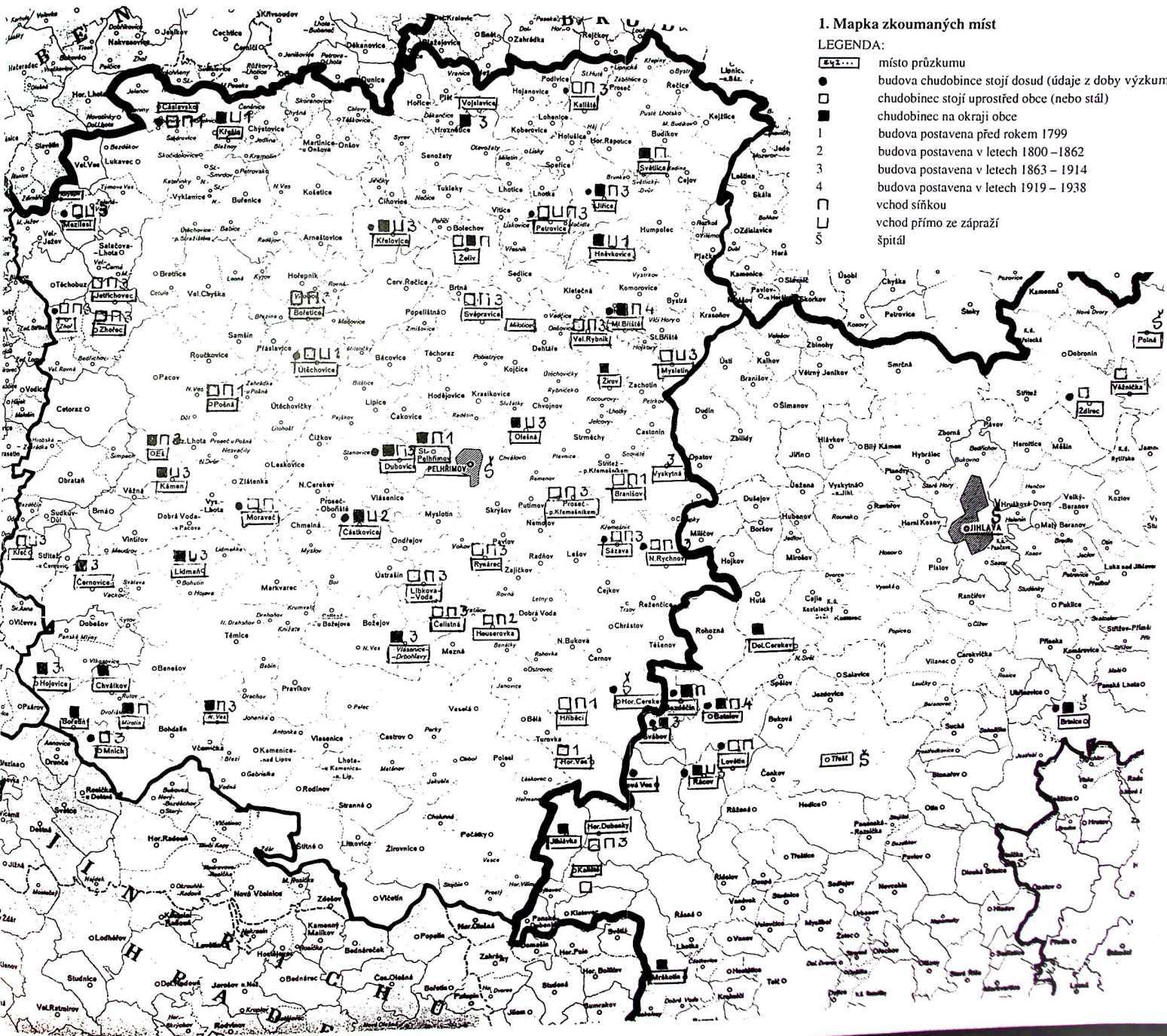
O posledních obyvatelích chudobince v Horní Vsi – vzpomíná kronikář František Švehla: "U nás stála pastouška již před rokem 1671. Stavení kousek od kovárny uprostřed vsi. Byla rozdělena chodbou středem. Levou část ještě rozdělili na dvě poloviny a tam bydleli obecní chudí a v pravé byla škola. V roce 1854 postavila obec novou školní budovu a o místnost, co sloužila jako třída, rozšířili chudobinec.

Zajímaví jsou poslední obyvatelé chudobince. V letech 1884 – 1891 tam bydlel žebřák Sadílek, pak dalších 5 let Jan Plachý, říkali mu "kadleček", snad proto, že kalcoval a měl menší postavu. Pak se na stejnou dobu v chudobinci zabydlil Josef Volavka, řečený Jouzínek. Po něm pak přišli do místního azylu dva – Jan Císař a Antonín Král. Stále

1. Mapa zkoumaných míst

LEGENDA:

- Ky2... místo průzkumu
- budova chudobnice stojí dosud (údaje ze doby výzkumu)
- chudobnice stojí uprostřed obce (nebo stál)
- chudobnice na okraji obce
- 1 budova postavená před rokem 1799
- 2 budova postavená v letech 1800 – 1862
- 3 budova postavená v letech 1863 – 1914
- 4 budova postavená v letech 1919 – 1938
- ┌ vchod síňkou
- └ vchod přímo ze zápraží
- ⌘ špitál

se mezi nimi udržovala slovní váda, kdo je víc, zda císař nebo král. Kdo má větší pravomoc – a přitom oba bydleli v chudobinci. Bavila se tím celá ves.

Pak se v chudobinci usadila Pavlíčkova rodina. Tomáš se vyučil zahradníkem, Josef a Jan krejčovskému řemeslu, František holičem. Tomáš pracoval jako zahradník v Praze na Hradě. Byl zahradníkem osmi prezidentů."

Jak stavěli chudobinec v Pošné připomíná kronikář Karel Tomšů: "Po vyhoření pastoušky se postižené rodiny usadily ve výměnkářských světnicích v obci. Obecní výbor uvažoval: chybí nám kovář, potřebujeme obecní kovárnu s bytem pro kováře a k tomu malou stáj a stodolu. Dále v obci chyběl byt pro ženatého učitele, a tak se s ním také počítalo, a nakonec se v té stavbě počítalo se 4 malými místnostmi pro staré občany – pastušáky.

V roce 1928 postavila obec dům, kterému se říkalo pastouška nebo chudobinec, jiní obecní dům, lidé odjinud radnice. Kovárna se pronajímala na 4 roky, učitelské byty se plně využívaly a ti platili obci nájem. Chudí obývali zbývající místnosti."

O jedné známé osobnosti z chudobince ve Veselé vypráví kronikář Josef Blažek. "V roce 1906 byla jedna místnost v našem chudobinci přidělena rodině panského, knížecího hajného Františka Martínka. Lesní správa sídlila daleko a tak si náš hajný žil na hájovně podle své libovůle. Staří Martínkovi byli jako malá vrchnost u vrchnosti velké.

Měli dva syny. Starší nebyl zdráv a zemřel jako svobodný. Mladšího Františka nevedli k žádné manuální práci, snad ho otec vedl v pracovních výkazech jako svého pomocníka. V roce 1888 se František oženil. Nevěsta pocházela ze sousední vesnice Houserovky, a protože ženich žil u rodičů, přivdala se do hájovny. Nevěsta byla pracovitá a šetrná. Dělal veškeré práce jak v domácnosti, tak ženské práce na louce, poli, v chlévě.

V roce 1889 porodila dceru Marii. Když po půldruhém roce porodila další dítě, chlapce, vzala si malou Marii na vychování babička nebo teta z Houserovky, tak do čtrnácti let. Pak šla Marie k rodičům do hájovny. V sedmnácti letech měla Marie pěknou postavu, byla pohledá a rozhodla se, že se pokusí dostat se k divadlu. U jedné divadelní společnosti měla úspěch a byla přijata. V tom roce šel hajný Martínek do penze a musel z hájovny odejít.

Z celé nepřítomnosti Františka Martínka od doby, kdy od nás odešel a než se k nám vrátil – do chudobince, vím jen to, že museli mít velkou bídu, když on, syn knížecího hajného, šel do rodné obce do pastoušky. To již nemohl nic ztratit a když měl příležitost, tak se opíjel. Veškerá starost o čtyři odrůstající děti spočívala na Martínkové. Martínek nezačal dělat, ani když na něho dolehla nouze. Svým životem manželce dost přitěžoval. Dělal rád pochůzky, ale těch příležitostí bylo málo. Nejraději dělal honce, to byl ve svém živlu, když místní nájemce vzkázal, aby přišel nadhánět. Takových honů bylo 56 za sezónu. Když vydělal několik šestáků, něco prokouřil a ostatní propil. Manželce nedal nic.

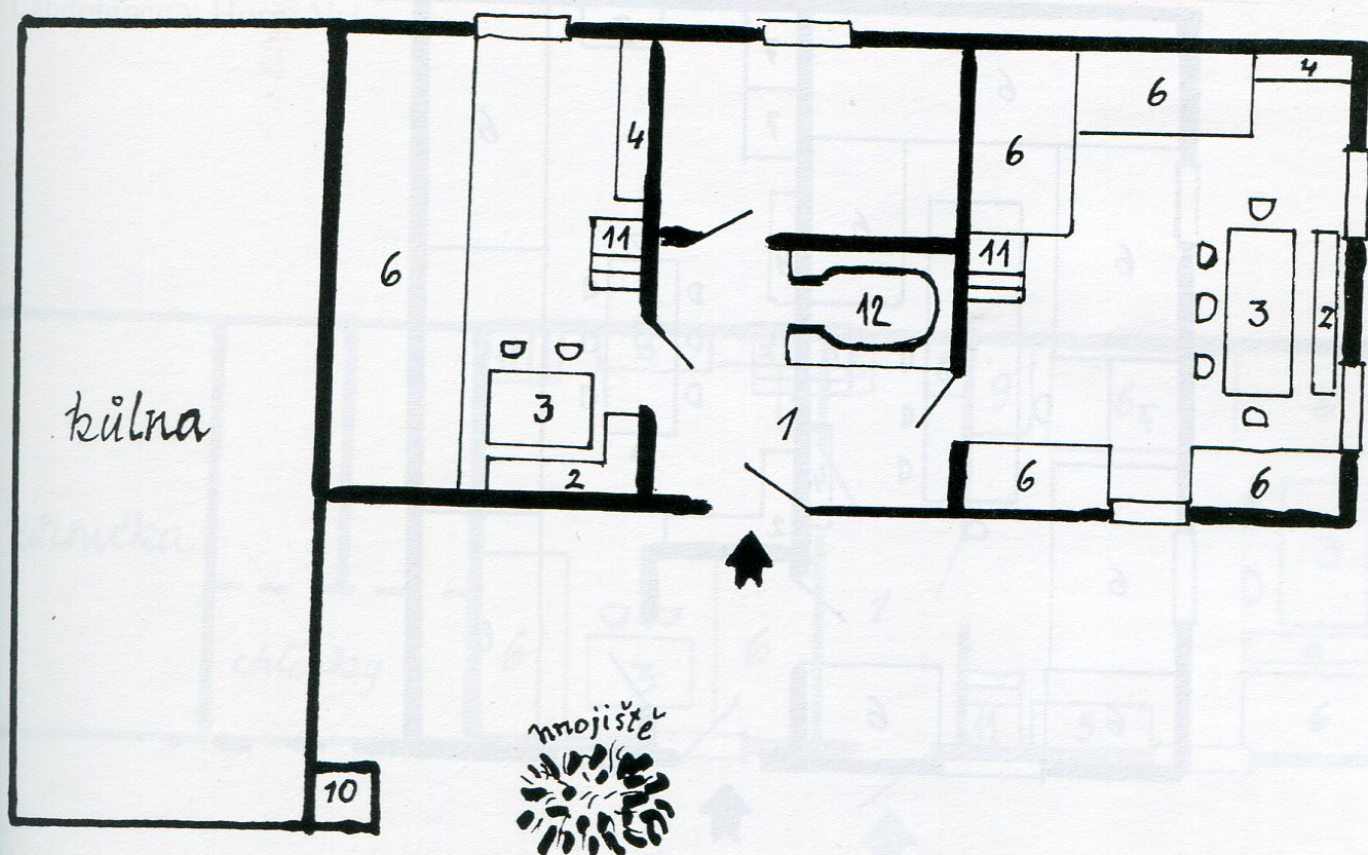
Matínková pracovala v několika usedlostech, jak kdy ji někde potřebovali. Nejvíce pracovala u sedláka Hrona na č. 21. Ten jí nasázal několik krátkých brázd bramborů a sklizené je uskladnil ve svém sklepě. Ve chlévě chudobince si pěstovala kozu, aby

měla mléko pro rodinu. Martínek nedovedl nasekat trávu, a tak jí žala Martínková srpem na mezích. I v zimě měli pro Martínkovou v chalupách práci. Drala peří, dost široce šila, a tak spravovala prádlo a oděvy. Její obtížnou situaci jí usnadňovaly různé milodary od soucitných hospodyní. Též obleky pro kluky a děvče nemusela kupovat. Bylo dost případů, že v některých chalupách odrůstající děti nevynosily nové obleky, byly jim malé, a když v takové chalupě předpokládali, že další děti nebudou, dostaly děti v nuzných chalupách, přednostně děti z chudobince, někdy ještě dost zachovalé obleky a někdy i boty.

V chudobinci a v nuzných chalupách, kde rodiče těžko zvládali vyživování dětí, nemuseli se o ně starat až do 14 let. Když školák z takové rodiny dorůstal do 12 let, měl možnost jít do větší chalupy nebo usedlosti jako pasák husí. Mimo pasení husí opatrovala děvčata malé děti. Kluci dělali další práce, donesli svačinu oráčovi na vzdálenější pole, ve žních pohrabovali dřevěným pohrabáčem strniště. Tyhle děti byly přijaty k celému zaopatření. Když školák dovršil 14 let, zůstal nadále sloužit a když ho sedlák nepotřeboval, přešel do jiné usedlosti. Někteří šli do učení na různá řemesla.

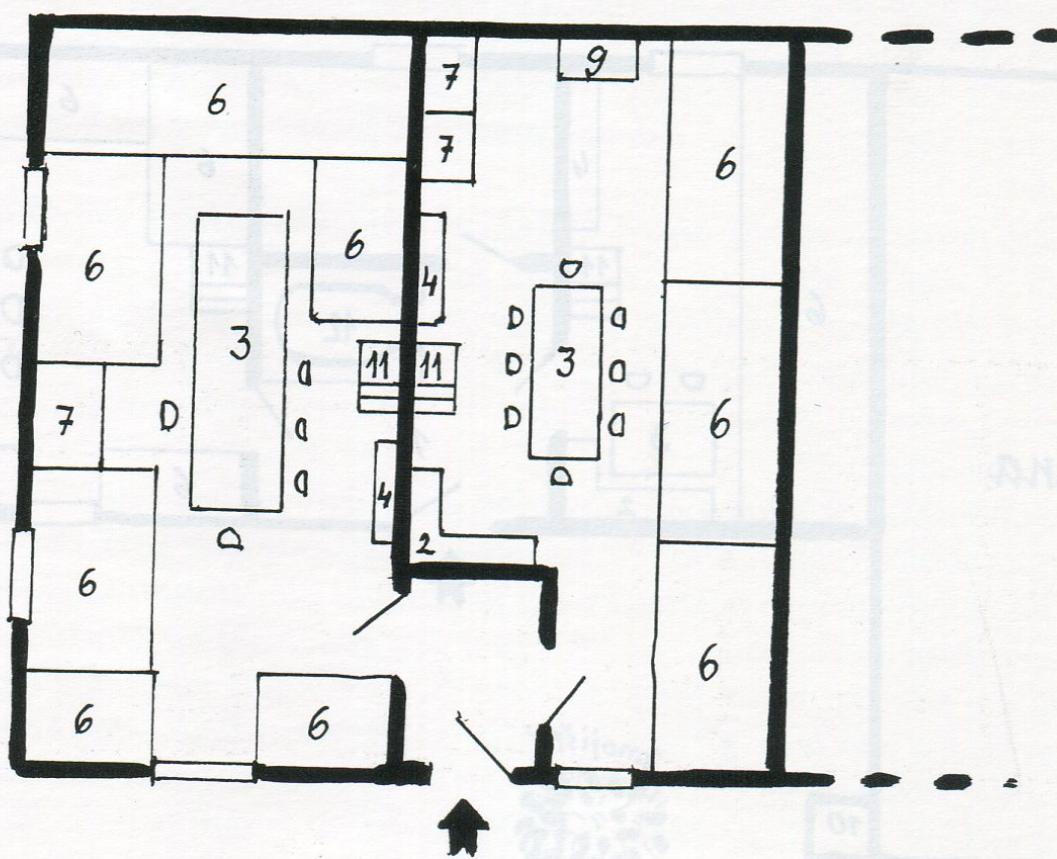
Před první světovou válkou žila Martínkova rodina už dost uspokojivě. O herečce Marii vím jen tolik, že se pak dostala k stálému divadlu v Olomouci a měla úspěchy. Provdala se, změnila si křestní jméno – byla pak Jarmila Kurandová.

(Všechny příspěvky, včetně údajů z kroniky města Pelhřimova, jsou kráceny.)

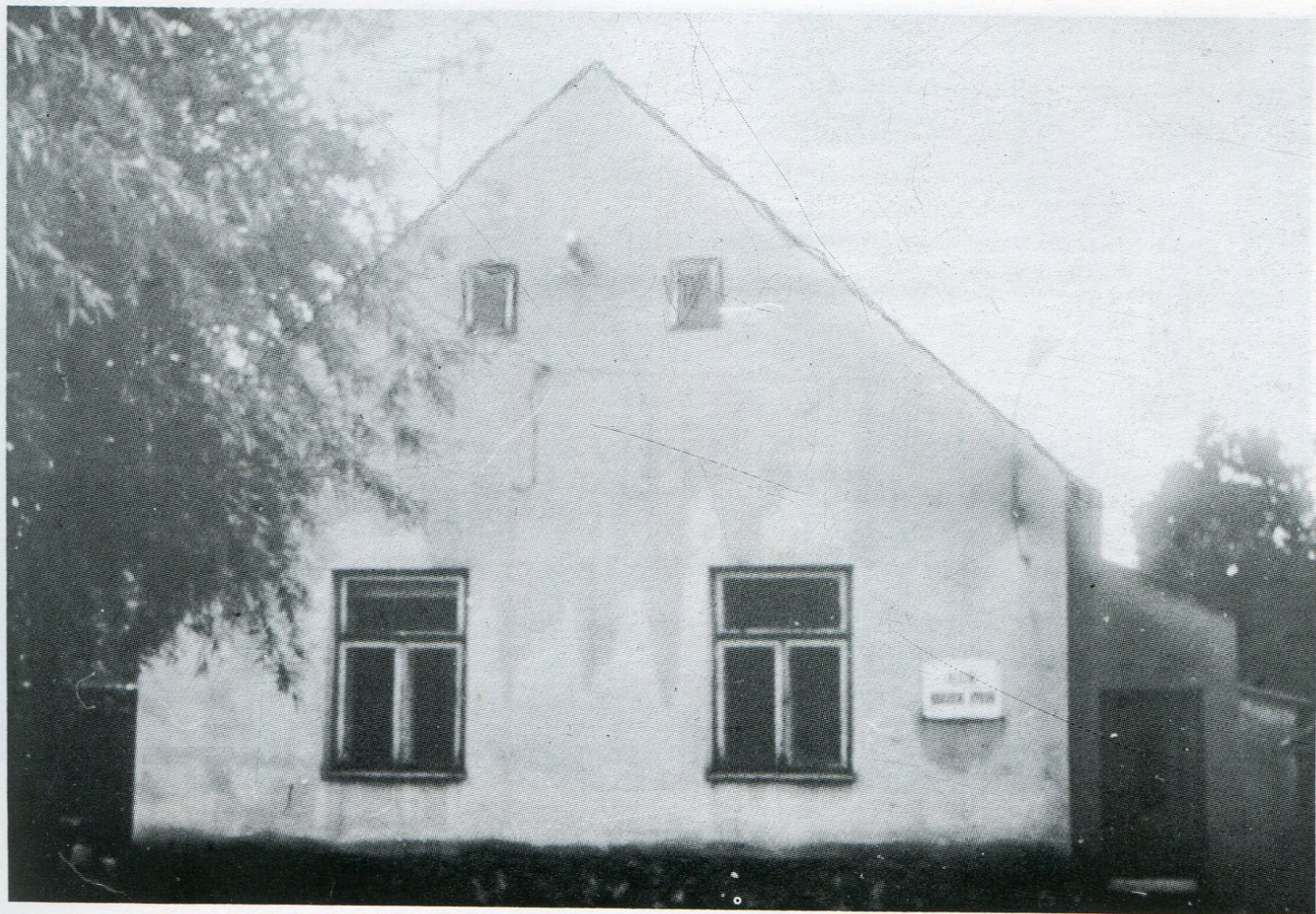
2. Chudobinec v Hříběcí (v levé obytné místnosti žilo 12 osob, z toho 2 děti, v prostřední 1 a v pravé 10, z toho 2 děti), stav ve 30. letech 20. století. Měřítko 1 : 100.

Legenda: 1 – síň, 2 – lavice, 3 – stůl a židle, 4 – misník, 6 – postel, 10 – záchod, 11 – kamna, 12 – pec.

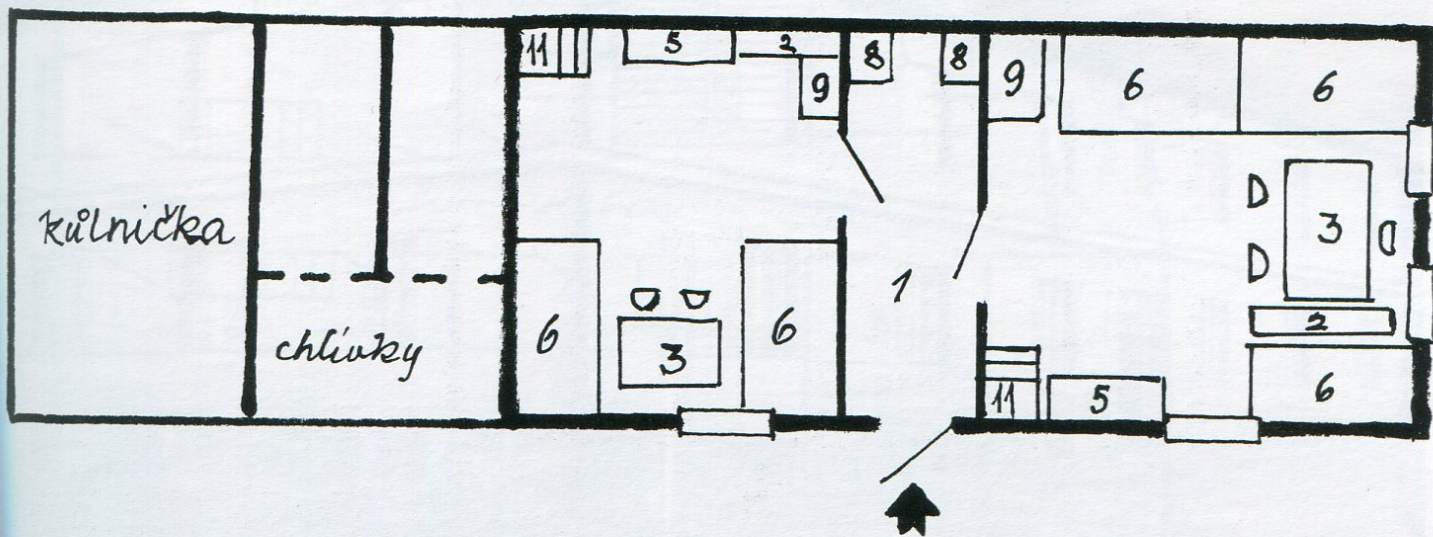

3. Chudobinec v Jiřicích (v levé obytné místnosti žilo 10 osob, z toho 2 děti, v pravé 7, z toho 2 děti), stav ve 30. letech 20. století. Měřítko 1 : 100.

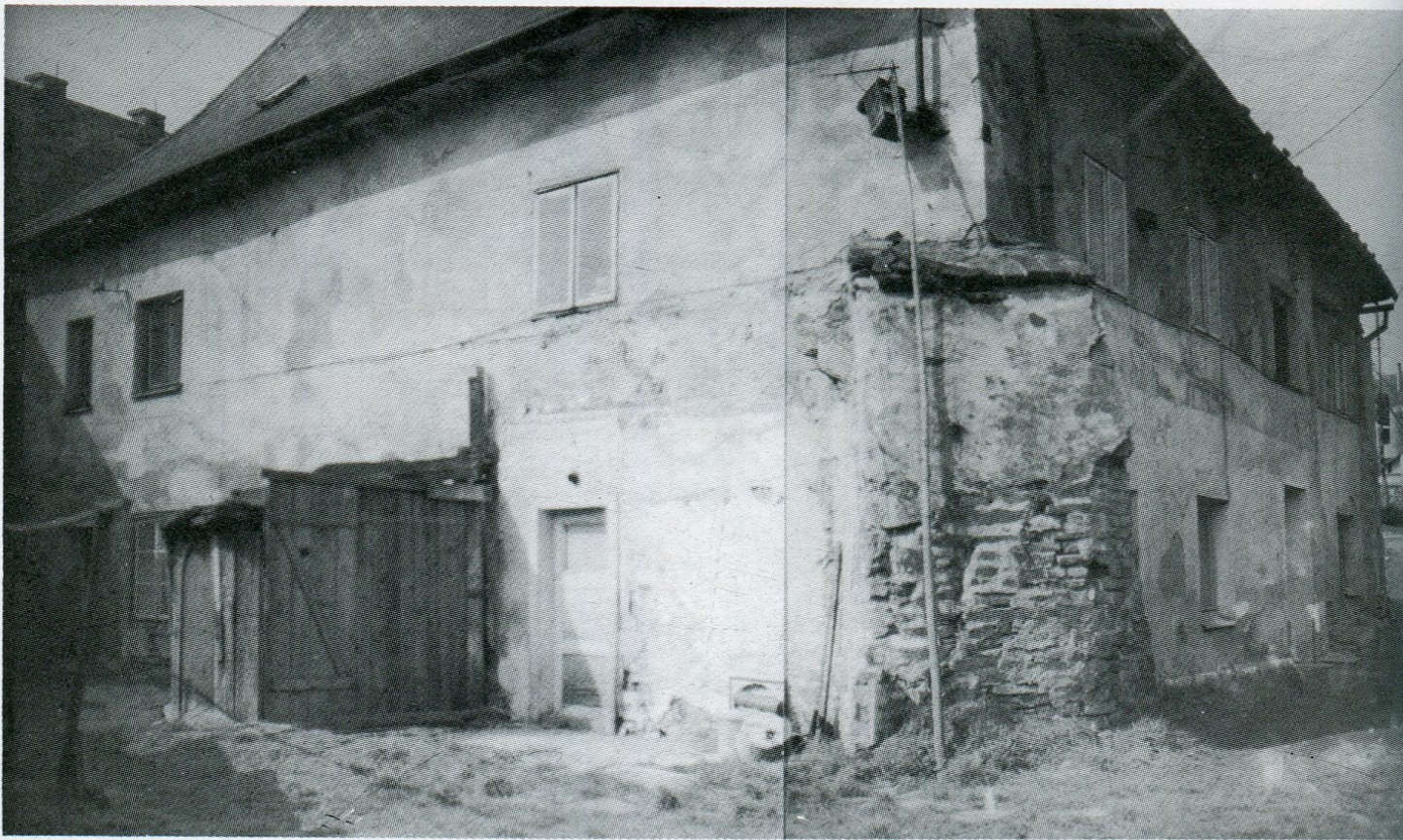
Legenda: 1 – síň, 2 – lavice, 3 – stůl a židle, 4 – misník, 6 – postel, 7 – skříň, 9 – truhla, 11 – kamna.

4. Chudobinec v Horní Vsi.

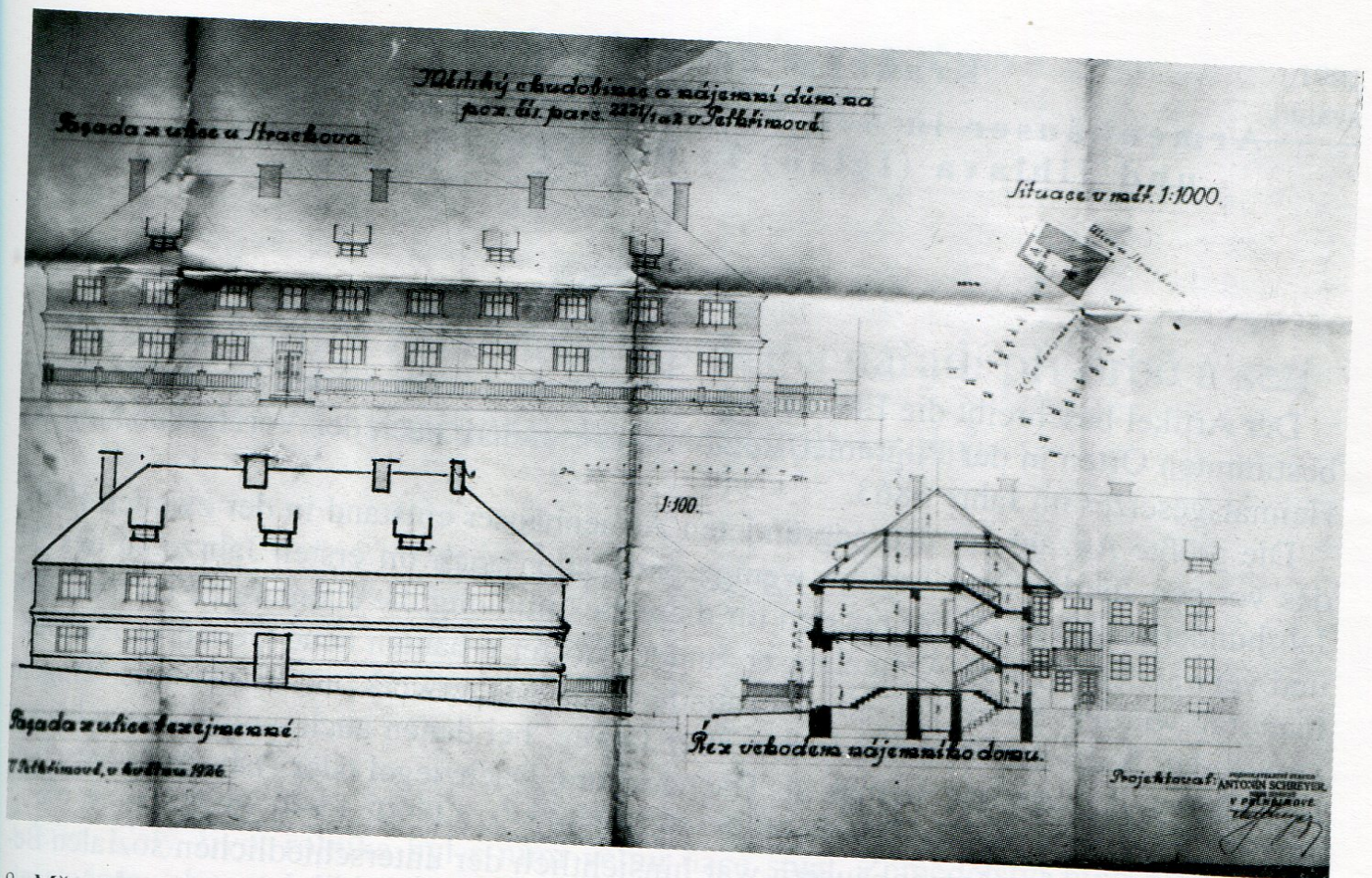
5. Chudobinec ve Velkém Rybníku (v levé i pravé části žil stejný počet lidí, vždy 2 dospělí a 3 děti), stav ve 30. letech 20. století; nejčastější půdorys a členění chudobinců. Měřítko 1 : 100.
 Legenda: 1 – chodba, 2 – lavice, 3 – stůl a židle, 5 – kredenc, 6 – postel, 8 – stravní almárka, 9 – truhla, 11 – kamna .

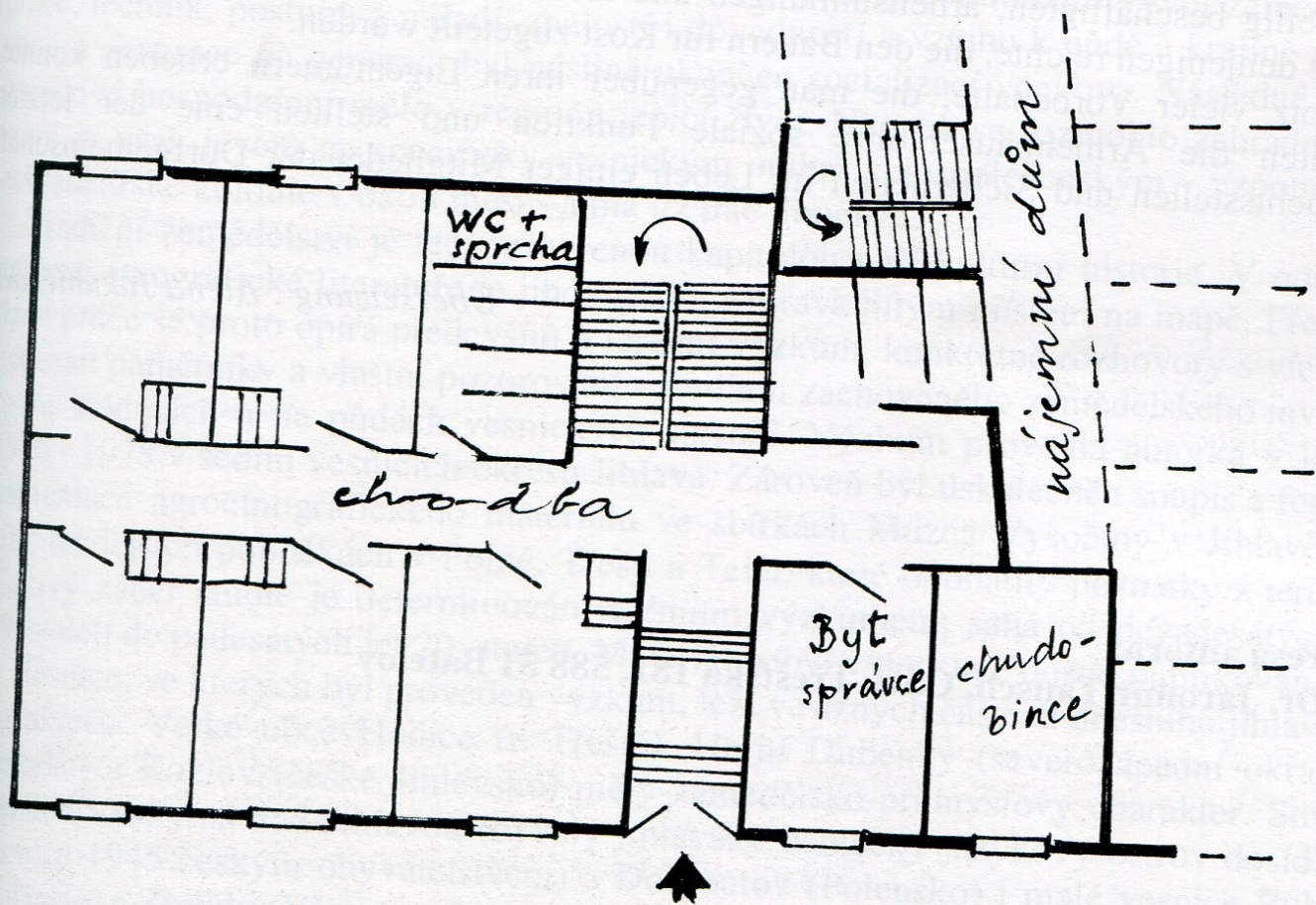
6. Městský chudobinec v Pelhřimově Na Příkopech č. 802/II.

7. Městský chudobinec v Pelhřimově ve Strachovské ulici.

8. Městský chudobinec a nájemní dům v Pelhřimově ve Strachovské ulici, 1926.

9. Městský chudobinec v Pelhřimově ve Strachovské ulici, přízemí, stav ve 30. letech 20. století.
Měřítko 1 : 100.

Kranken- und Armenhäuser
Armenhäuser in den Regionen Pelhřimov (Pilgram)
und Jihlava (Iglau) in den Jahren 1900–1938.

Jaromír Tausch

Der Artikel beschreibt die Entstehung und die Lebensweise in den Armenhäusern an bestimmten Orten in der Pilgramer Region, insbesondere nach der Verabschiedung des Heimatsgesetzes im Jahre 1863.

Die größte Anzahl der neu gegründeten Armenhäuser entstand in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts, einige wenige entstanden auch im ersten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts. Einige Dörfer nutzten für diese Bestimmung die ehemaligen Hirtenhütten und verwandelten sie in Armenhäuser, andere Dörfer erbauten neue Gebäude. Als Baumaterial wurden Stein, im 20. Jahrhundert das Mauerwerk aus Stein und Ziegeln verwendet. Nach den Bränden in den 30er Jahren, bei denen auch einige Armenhäuser niederbrannten, verwendete man als Dachdeckung Dachziegel oder Asbestzementschiefer.

Das Leben in den Armenhäusern war hinsichtlich der unterschiedlichen sozialen Bedingungen der Insassen sehr mannigfaltig. Es zeichnete sich durch eine breite Lebensniveauskala aus, die von den Menschen mit einer ständigen Beschäftigung über die nur zeitweilig beschäftigten, arbeitsunfähigen und kranken Menschen bis zu den Bettlern sowie denjenigen reichte, die den Bauern für Kost zugeteilt wurden.

Trotz vieler Vorbehalte, die man gegenüber ihren Eigentümern erheben konnte, erfüllten die Armenhäuser ihre soziale Funktion und stellten eine der letzten Zufluchtsstellen und Sicherheiten im Leben einiger Mitglieder der Dorfgemeinschaft dar.

Übersetzung : Alena Jakubíčková

Adresa autora:

PhDr. Jaromír Tausch, CSc., Třešřská 181, 588 51 Batelov